

O POWIATOWEJ BIBLIOTECE NAUCZYCIELSKIEJ ZNP W MIŃSKU MAZOWIECKIM W LATACH 1931-1951^{2,3}

Stulecie Oddziału Powiatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Mińsku Mazowieckim oraz jubileusz 150 lat Siennickich Szkół zbiegają się z datą otwarcia w Muzeum Ziemi Mińskiej nowej stałej wystawy, która nosi tytuł *Jak żyli nauczyciele w II Rzeczypospolitej?* Jako pomysłodawca i kurator tej ekspozycji, nad której przygotowaniem pracuję od siedmiu lat, oraz kustosz prezentowanych na niej zbiorów, podam w tym artykule przykład tego, jak dzięki wystawie można poznać i ożywić historię działań polskich nauczycieli w I połowie XX w., a także wykorzystać ją we współczesnej edukacji.

Ekspozycja składa się z kilku komplementarnych części. Przedwojenne autentyczne wnętrza mieszkania nauczycieli Janiny i Józefa Sylwestrowiczów ukazują realia i klimat dnia codziennego lat międzywojennych. W korytarzu obok kopie dokumentów, fotografii i obrazów pokazują postawy życiowe, działania i dzieje tej rodziny na tle historii regionu, kraju i świata w I połowie XX wieku, a także cele i wartości, które kierowały wtedy działaniami Polaków: niepodległość i rozwój gospodarczy kraju, wolność, samorządność i edukacja jego obywateli, rozwój kultury i sztuki. Udostępnione skany ilustrują jak nauczyciele uczyli, jak ważną społecznie rolę odgrywali w II RP i jak rozwijali swoje umiejętności oraz zdobywali wiedzę, współdziałając ze sobą w oparciu o wspólne cele i podobne zainteresowania. Wystawa ma za zadanie służyć pomocą współczesnym nauczycielom i uczniom, którzy szukają ciekawych i pożytecznych form edukacji.

W zbiorach Janiny i Józefa Sylwestrowiczów zachowało się wiele interesujących, nie znanych dotąd i jeszcze nie opracowanych archiwaliów dotyczących oświaty i życia społecznego w powiecie mińskim i innych regionach Polski w I połowie XX wieku. Treść tych dokumentów i zapisków może zaciekawić, skłonić do dalszych poszukiwań i dociekań, a w efekcie nie tylko wzbogacić istniejące opracowania naukowe^{4,5,6}, ale także przybliżyć nam życie naszych przodków i ukazać wartość ich pracy w kontekście współczesnym. Celem tego artykułu jest pokazanie, co kryją w sobie przechowane przez Janinę Sylwestrowicz akta Biblioteki Oddziału Powiatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Mińsku Mazowieckim, oraz zajrzenie do innych materiałów źródłowych – po to aby opowiedzieć historię tej biblioteki i jej księgozbioru w okresie dwudziestu lat od jej powstania po wczesne lata pięćdziesiąte, nie tylko rozszerzając i weryfikując w ten sposób dotychczas opublikowane informacje^{7,8,9}, ale także pokazując wydarzenia sprzed wielu lat przez pryzmat ludzkich celów, dążeń i działań, które są obecnie kontynuowane.

1) Instytut Podstawowych Problemów Techniki PAN, ul. Pawińskiego 5^B, 02-106 Warszawa.

2) Niniejszy tekst jest rozszerzoną wersją artykułu: Maria L. Ekiel-Jeżewska, *Odnalezione akta Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP w Mińsku Mazowieckim*, Rocznik Mińskomazowiecki 18 (2010), s. 124-135.

3) Opracowanie graficzne ilustracji: Piotr Jeżewski.

4) Janusz Kuligowski, *Życie polityczne, społeczno-gospodarcze i kulturalne powiatu mińsko-mazowieckiego w latach 1918-1939*, Muzeum Ziemi Mińskiej, Mińsk Mazowiecki 2013.

4) Lilla Małgorzata Kłos, *Mińsk Mazowiecki. Miasto i powiat w drugiej Rzeczypospolitej*, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Agencja Wydawnicza EGROS, Warszawa 2010.

6) Sławomir Ambroziak, *Mińsko-Mazowiecka oświata i kultura w okresie międzywojennym*, praca magisterska, Akademia Podlaska, Siedlce 2006.

7) Jadwiga Czajka, *Biblioteka Pedagogiczna w Mińsku Mazowieckim 1945-2000*, Rocznik Mińskomazowiecki 9 (2002), s. 104-121. Przedruk w: *50 lat Biblioteki Pedagogicznej w Siedlcach 1952-2002*, red. Wanda Golec, Siedlce 2002. Przedruk także w niniejszej książce.

Dziś, w czasach internetu i łatwości sprowadzenia dowolnej książki nawet z odległego zakątka świata, trudno zrozumieć, a jednocześnie warto przypomnieć, jak ważną rolę w okresie międzywojennym odgrywały biblioteki ZNP w środowisku nauczycielskim. Za czasów carskich stan oświaty na terenie Królestwa Kongresowego był niski, szczególnie na wsi. Przykładowo, w 1913 roku na tysiąc mieszkańców przypadało tam w szkołach elementarnych średnio 29,9 ucznia, podczas gdy w Poznaniu – 193, czyli ponad sześciokrotnie więcej¹⁰. Aż do 1905 r. szersze formy stowarzyszania się były zakazane¹¹, a więc nauczyciele nie mieli swojego związku, który dbałby o stworzenie środowiska i kultury wspomagających nauczanie szkolne i umożliwiających wymianę doświadczeń oraz samokształcenie. Książki były drogie, a istniało wtedy niewiele bibliotek i księgarni. Ich otwarcie wymagało specjalnego pozwolenia, działalność podlegała kontroli a skład księgozbioru nie odpowiadał istotnym potrzebom czytelników. Polska Macierz Szkolna¹² stworzyła po 1905 roku sieć szkół i bibliotek, ale po dwóch latach została rozwiązana¹³ i stała się ponownie legalna dopiero w 1916 r. Działalność utworzonego w 1905 roku Polskiego Związku Nauczycielskiego zapoczątkowała postępowy ruch oświatowy, który rozwijał się systematycznie ale powoli, ze względu na zależność od władz rosyjskich¹⁴.

Gdy w 1916 roku Królestwo Polskie stało się niepodległe Rosji, większość pedagogów nie posiadała kwalifikacji zawodowych. W 1917 roku zaledwie 18% nauczycieli ukończyło pełną szkołę średnią, a tylko 0,4% wyższy zakład naukowy¹⁵. Nauczyciele podjęli wyzwanie zorganizowania odpowiednich warunków do rozwoju swoich umiejętności i gromadzenia wiedzy potrzebnej w pracy szkolnej i spontanicznie zrzeszali się w lokalnych oddziałach i ogniskach. Tak też stało się w Mińsku Mazowieckim¹⁶. Nazwa związku na przestrzeni lat 1905-30 ulegała zmianom, przy zachowaniu struktury organizacyjnej¹⁷. Podstawowym zadaniem stowarzyszenia była pomoc nauczycielom w samokształceniu i ich działaniach w kierunku likwidacji analfabetyzmu, obejmującego w 1921 roku 33,1% ludności w wieku powyżej 10 lat w skali całego państwa¹⁸. Ogniska i oddziały zaczęły gromadzić książki potrzebne w pracy nauczycielskiej. W zbiorach Janiny i Józefa Sylwestrowiczów zachował się jeden tom z takiego księgozbioru lat dwudziestych, ewidentnie przydatny w praktyce szkolnej¹⁹, ze

8) Ewa Kopka, *Wydawnictwa międzywojenne w zbiorach Biblioteki Pedagogicznej filii w Mińsku Mazowieckim*, Rocznik Mińskomazowiecki 11 (2003/2004), s. 106-114.

9) *Kronika Biblioteki Pedagogicznej w Mińsku Mazowieckim*.

10) Józef Miąso, *Historia wychowania*. Wiek XX. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.

11) Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka. Wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 169-180.

12) Józef Stemler, *Dzieło samopomocy narodowej: Polska Macierz Szkolna 1905-1935*, Wydawnictwo Zarządu Głównego Polskiej Macierzy Szkolnej, Warszawa, 1935.

13) Jerzy Bartkowski, dz. cyt., s. 178.

14) Bolesław Grześ, *Związek Nauczycielstwa Polskiego od korzeni po współczesność*, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 2000.

15) Józef Miąso, dz. cyt., s. 13.

16) Wiktor Mrozek, *Krótką historią Oddziału Powiatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Mińsku Mazowieckim od roku 1915 do 1972*, opracowanie nieopublikowane (w zbiorach Oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego w Mińsku Mazowieckim); Maria Górka i Janina Przyłucka, *90-lecie ZNP w Oddziale Mińsk Mazowiecki*, Rocznik Mińskomazowiecki 3 (1995/96), s. 172-183.

17) Warto sprostować nazwę organizacji nauczycielskiej w opracowaniach: Wiktor Mrozek, dz. cyt., s. 8, oraz: Maria Górka i Janina Przyłucka, dz. cyt., s. 172 i 173 – *Nowe Tory* to nazwa miesięcznika wydawanego w latach 1906-1914 jako czasopismo Polskiego Związku Nauczycielskiego (Józef Miąso, dz. cyt., s. 19; Bolesław Grześ, dz. cyt., s. 29).

18) Dane zebrane zostały podczas spisu powszechnego, patrz np. Kalina Bartnicka i Irena Szybiak, *Zarys historii wychowania*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 199.

stemplem „Związek Polsk. Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, OGNISKO w Mińsku-Mazowieckim”²⁰”. Trzy inne tomy o tematyce pedagogicznej z tym samym stemplem znajdują się obecnie w zbiorach Biblioteki Pedagogicznej w Mińsku Mazowieckim²¹.

Obszerna dokumentacja Ogniska ZPNSP w Mińsku-Mazowieckim z lat 1922-27, przechowana przez Janinę i Józefa Sylwestrowiczów, zawiera wiadomości warte oddzielnego opracowania²². W szczególności można doszukać się tam ciekawych informacji na temat działalności ogniskowej biblioteki w latach dwudziestych. Na konferencji nauczycielskiej Ogniska Mińsk-Mazowiecki w dniu 26 stycznia 1924 roku dyskutowano m.in. otrzymaną wtedy od Książnicy Polskiej Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych propozycję zakupu Encyklopedii Pedagogicznej F. Kierskiego (tom I) i Rocznika Pedagogicznego za rok 1921²³. Aby nauczyciele mogli zapoznać się z treścią obu tomów i ocenić ich przydatność, Książnica przysłała książki do Ogniska, pisząc: „Prosimy o łaskawe przysłanie nam odnośnego zamówienia nie później niż do dnia 15 lutego 1924 r. O ile by reflektantów na dzieło to nie było, prosimy o zwrot obu wymienionych książek w tym samym terminie”. Przewodniczący oznajmił zebranim, że dzieła te są bardzo pożądane dla biblioteki, ale ognisko nie ma pieniędzy aby opłacić je ze składek członkowskich. Po dyskusji przyjęto wniosek, że wszyscy, którzy chcą (także nauczyciele nie należący do ogniska) mogą korzystać z biblioteki, o ile zapłacą składkę wysokości 1/4 złotego polskiego czyli 500 tysięcy marek polskich miesięcznie do kasy Ogniska. Tak więc dalej znajdujemy w aktach pismo do Książnicy Polskiej, w którym „Zarząd Ogniska komunikuje, że oba przysłane dzieła nabywa dla Ogniska na proponowanych cenach”. Był to wydatek niemały – 35 milionów i 325 tysięcy marek polskich. Potrzeba było ponad siedemdziesiąt miesięcznych składek aby zakupić obie książki – dwa razy więcej niż liczba członków Ogniska.

W podsumowaniu stanu Ogniska w Mińsku-Mazowieckim sporządzonym 9 maja 1924 roku²⁴ czytamy, że liczba członków wynosiła 34 na ogólną liczbę 58 nauczycieli pracujących w danym rejonie, a składka miesięczna na potrzeby Ogniska: 120 tysięcy marek, oraz na bibliotekę – 500 tysięcy marek, czyli znacznie więcej, przy czym płacili także nie-członkowie. Czytelnictwo opisane jest następująco: „Ognisko w Mińsku-Mazowieckim prenumeruje *Ruch pedagogiczny*, *Przyjaciela szkoły*, poza tym *Głos nauczycielski* i *Oświatę pozaszkolną* [...]. Ognisko posiada bibliotekę składającą się z 41 tomów. Na terenie Mińska dzieci szkolne prenumerują 5 egzemplarzy *Płomyka* i 4 *Iskier*”. Warto w tym miejscu przypomnieć, że w 1925/26 r. w trzech szkołach

19) Piotr Chmielowski, *Historia literatury polskiej*. Tom V. Drukarnia A.T. Jezierskiego Nowy-Świat 47, Warszawa 1900. Stron 280, z ilustracjami i wkładkami czarno-białymi: podobizn literatów i odbitkami ich listów. Pieczęć: Związek Polsk. Nauczycielstwa Szkół Powszechnych OGNISKO w Mińsku-Mazowieckim. Nr biblioteczny: N 50/II (w zbiorach rodzinnych autorki użyczonych na wystawę *Jak żyli nauczyciele w II Rzeczypospolitej?*).

20) Nazwę „Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych” nosiło stowarzyszenie nauczycieli w okresie 1919-1930.

21) R. M. Brzezińska, *Początki poprawnego pisania. Stopień I-szy. Zeszyt A. Z obrazkami Jacka Mierzejewskiego*. Wydawnictwo „Oświata” T. N. S. W., 1922. Nr biblioteczny 32; *Rocznik Pedagogiczny*. Serja 2. Tom I. Rok 1921. Książnica Polska Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, Warszawa 1923. Nr biblioteczny 34; *Pierwiastkowe przepisy pedagogiczne Komisji Edukacji Narodowej z lat 1773-1776*. Wydał i wstępem opatrzył dr Zygmunt Kukulski, Lublin, 1923. Nr biblioteczny 59 (w zbiorach Biblioteki Pedagogicznej w Mińsku Mazowieckim).

22) *Akta Ogniska Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Mińsku-Mazowieckim z lat 1922-1927*, Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów (w zbiorach autorki).

23) *Rocznik Pedagogiczny*, dz. cyt.

24) *Akta Ogniska Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Mińsku Mazowieckim z lat 1922-27*, dz. cyt., rok 1924.

powszechnych w Mińsku (dwóch polskich i jednej żydowskiej) uczyło się około 1,5 tys. dzieci²⁵. Liczby te świadczą wymownie o trudnościach w dostępie do książek i czasopism, jakie pokonywali mińscy nauczyciele i ich związek w latach dwudziestych.

A jaki wkład w czytelnictwo nauczycieli regionu mińskiego wniosła organizacja nauczycielska²⁶ w latach trzydziestych? W grudniu 1930 r. Zarząd Główny rozesłał do wszystkich Zarządów Ognisk i Oddziałów ankietę dotyczącą organizacji i rozpowszechnienia bibliotek, z terminem odsyłania 15.II.1931 r. Bogaty materiał dokumentalny zgromadzony w wyniku tej akcji²⁷ wskazuje na to, że w wielu miejscowościach w Polsce nie było bibliotek prowadzonych przez ZNP. Nie wiadomo, czy Ognisko i Oddział Powiatowy w Mińsku Mazowieckim odesłały ankietę. Zachowała się jednak odpowiedź Ogniska w Siennicy²⁸, gdzie istniała biblioteka licząca 162 tomy. Powstała ona w 1917 r. „w sposób następujący: część książek otrzymaliśmy od Rady Szkolnej Powiatowej w Mińsku Mazowieckim. Następnie część tomów ofiarował p. Dłużewski obywatel gminy Siennica. Własnym siłami urządzaliśmy przedstawienia, z których dochód był przeznaczony na powiększanie biblioteki²⁹”.

Na podstawie dokumentów wiadomo, że w roku 1931 rozpoczęła działalność Powiatowa Biblioteka Nauczycielska ZNP w Mińsku Mazowieckim³⁰. Jej księgozbiór był tworzony niezależnie od tomów zgromadzonych w ogniskach ZPNP (wcześniej) i ZNP³¹ (w tym samym okresie). Dzień 4 lipca 1931 roku to najwcześniejsza³², a 8 stycznia 1940 r. to ostatnia data wpisu do inwentarza biblioteki³³. Zbiory gromadzono i spisywano w inwentarzu w trzech odrębnych działach: pedagogicznym (255 pozycji), poezji (7 pozycji) i beletrystycznym (780 pozycji) – w sumie 1042 pozycje. Stempel biblioteki pokazany jest na fotografii 1.

Fot. 1. Stempel przedwojennej Powiatowej Biblioteki Nauczycielskiej Z.N.P. w Mińsku Mazowieckim³⁴.

25) Lilla Małgorzata Kłos, dz. cyt., str. 179 i 182.

26) W lipcu 1930 roku powstała jedna organizacja zrzeszająca nauczycieli na wszystkich szczeblach nauczania: Związek Nauczycielstwa Polskiego.

27) *Ankieta Referatu Bibliotecznego Wydziału Pedagogicznego ZG ZPNP z 15 grudnia 1930 r.*, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, lata 1905-39, sygn. 1616, 1617, 1618.

28) *Odpowiedź Ogniska gm. Siennica z dnia 8 lutego 1931 r. na ankietę referatu bibliotecznego*, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, lata 1905-39, sygn. 1616.

29) Ibid.

30) Przytoczone dokumenty wskazują na to, że należy skorygować datę powstania Powiatowej Biblioteki Nauczycielskiej ZNP podaną w Kronice Biblioteki Pedagogicznej oraz opracowaniach: Jadwiga Czajka, dz. cyt., s. 1, Ewa Kopka, dz. cyt., s. 1.

31) W przedwojennych zbiorach Biblioteki Pedagogicznej w Mińsku Mazowieckim znajduje się jedna książka ze stemplem Ogniska ZNP w Jakubowie i trzy książki Ogniskowej Biblioteki Nauczycielskiej ZNP w Kałuszynie.

32) Najwcześniejsza data odpowiada zakupowi za 1 złotówkę do działu pedagogicznego książki pt. *Nacjonalizm*, której autorem jest Rabindranath Tagore. Pozycja ta nosi numer inwentarzowy 1. Początkowe wpisy do działu beletrystycznego nie są opatrzone datami.

33) *Inwentarz Powiatowej Biblioteki Nauczycielskiej*, w przedwojennych zbiorach Biblioteki Pedagogicznej im. Heleny Radlińskiej, filia w Mińsku Mazowieckim.

34) Poz 8 Aneksu (zbiory Janiny i Józefa Sylwestrowiczów)

W *Sprawozdaniu z działalności Oddziału powiatowego za czas od 1 stycznia 1930r. do 31 grudnia 1931r*³⁵. zorganizowanie powiatowej biblioteki nauczycielskiej zostało odnotowane jako pierwsza z załatwionych w tym okresie spraw. Ze sprawozdania wynika, że wysokość składki na rzecz Oddziału wynosiła 30 gr. opłaty członkowskiej i 50 gr. na bibliotekę³⁶. Przy około dwustu członków Oddziału zebrane od nich wpłaty pozwoliły na zakup 167 bibliotecznych tomów o wartości około 1000 zł³⁷. W kolejnych latach zakupy do biblioteki były także dokonywane ze składek członków Oddziału, np. w sprawozdaniu za rok 1937/38 wysokość miesięcznej składki na bibliotekę określona jest jako 40 gr³⁸.

Biblioteka Pedagogiczna w Mińsku Mazowieckim, która kontynuuje pracę Powiatowej Biblioteki Nauczycielskiej ZNP, posiada w swoich zbiorach wiele jej przedwojennych pamiątek: inwentarz, 15 książek beletrystycznych, 31 pedagogicznych oraz jeden tomik poezji³⁹. W tropieniu śladów przedwojennej historii czytelnictwa nauczycieli mogą także pomóc zbiory przechowane przez Janinę Sylwestrowicz⁴⁰: 21 przedwojennych tomów biblioteki (w tym 9 beletrystycznych, 9 pedagogicznych i 3 poezje), wyszczególnionych w Aneksie, dokumentacja wypożyczeń czytelników, katalog działu naukowego i poezji oraz inne przedwojenne dokumenty (a także 3 tomy z lat 1949-50 oraz bogata dokumentacja z wczesnych lat powojennych).

Katalog (pokazany na fotografii 2) liczy 240 pozycji uporządkowanych alfabetycznie według nazwisk autorów, z czego 7 to utwory poetyckie (oznaczone obok numeru literą P.), a pozostałe 233 książki opisane są jako „naukowe” (oznaczone obok numeru literą N). Zestaw ten został starannie dobrany tak, aby zapewnić lekturę o różnorodnej tematyce na najwyższym światowym poziomie. Dzieła pedagogiczne takich autorów jak Bertrand Russel, John Dewey czy Jean Piaget sąsiadują z opracowaniami uwzględniającymi specyficzne potrzeby polskich uczniów, m.in. autorstwa Janusza Korczaka, Stanisława Kota, a nawet Hipolity Gnoińskiej (!), a także literaturą pogłębiającą znajomość przedmiotów i czasopismami.

– Jak to się stało, że książki i katalog znalazły się w domu u Janiny Sylwestrowicz? – może zapytać wnikliwy Czytelnik. Otóż to właśnie ona od późnych lat trzydziestych po wczesne pięćdziesiąte prowadziła Powiatową Bibliotekę Nauczycielską ZNP w Mińsku Mazowieckim. Była wtedy nauczycielką Szkoły Powszechnej nr 1 im. Mikołaja Kopernika, a w latach 1935-47⁴¹ także członkiem Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP oraz przewodniczącą Wydziału Pedagogicznego Oddziału Powiatowego ZNP w Mińsku-Mazowieckim⁴² W ramach tej ostatniej funkcji

35) *Sprawozdanie z działalności Oddziału powiatowego za czas od 1 stycznia 1930 r. do 31 grudnia 1931 r.*, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, lata 1905-39, sygn. 1028, poz. 50 i 51.

36) Składka miesięczna wpłacana do Zarządu Głównego ZNP w latach 1930-31 wynosiła 3,60 zł (Bolesław Grześ, dz. cyt., str. 43).

37) Oddział liczył: 202 członków 1 stycznia 1930 oraz 205 dnia 31 grudnia 1931 (*Sprawozdanie z działalności Oddziału powiatowego za czas od 1 stycznia 1930 r. do 31 grudnia 1931 r.*, dz. cyt.).

38) *Sprawozdanie z działalności Oddziału Powiatowego Mińsk Mazowiecki za rok 1937/38*, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, lata 1905-39, sygn. 669.

39) Spis tych książek znaleźć można w: Ewa Kopka, dz. cyt.

40) Maria Ekiel-Jeżewska, *Janina Sylwestrowicz*, w: Marianna Górńska, *Ocalić odzapomnienia. Słownik biograficzny nauczycieli zasłużonych dla oświaty i Związku Nauczycielstwa Polskiego w powiecie Mińsk Mazowiecki*, zeszyt drugi, Stowarzyszenie Absolwentów i Wychowanków Szkół Siennickich i Oddział ZNP w Mińsku Mazowieckim, Mińsk Mazowiecki 2006, s.286-288

41) Daty 1935-47 Janina Sylwestrowicz wymieniła w swoim życiorysie (Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów).

Fot. 2. Katalog działu naukowego i poezji przedwojennej Powiatowej Biblioteki Nauczycielskiej ZNP w Mińsku Mazowieckim, wraz z przykładową pozycją księgozbioru ze stemplem Biblioteki.

organizowała konferencje powiatowe, spotkania, zespołowe wyjazdy do teatru, na wystawy, do muzeów, brała czynny udział w konferencjach rejonowych i pamiętała o zaopatrzeniu biblioteki w najnowsze i najcenniejsze książki z dziedziny nauczania i wychowania jak również literatury pięknej⁴². Nie jest do końca jasne, od kiedy Janina Sylwestrowicz opiekowała się biblioteką. Jej charakter pisma pojawia się w inwentarzu⁴⁴ przy wpisie dokonany 4 lutego 1938 r. W swoim życiorysie⁴⁵ podaje jednak, że prowadziła bibliotekę od 1936 r. i nie tylko wypożyczała książki na miejscu, ale także co miesiąc wysyłała komplety po trzydzieści książek do ognisk w powiecie, dołączając wykaz członków ogniska, skorowidz wypożyczeń oraz kartę życzeń ogniska do wypełnienia. Zachowały się skorowidze trzech kompletów: nr 1, 6 i 8 (patrz fot. 3).

42) Nazwisko Janiny Sylwestrowicz jako członka Zarządu i przewodniczącej Wydziału Pedagogicznego Oddziału Powiatowego ZNP pojawia się w *Sprawozdaniu z działalności Oddziału Powiatowego Mińsk Mazowiecki za rok 1937/38*, dz. cyt. oraz *Wyciągu z protokołu Sprawozdawczego Zebrania Oddziału Z.N.P w Mińsku Mazowieckim z dnia 7 listopada 1937 r.*, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, lata 1905-1939, sygn. 629, a także w *Informacji organizacyjnej Oddziału Powiatowego ZNP w Mińsku Mazowieckim z dn. 13-XII-1945*, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, lata 1945-61, Wyd. Org., sygn. 776 oraz w *Sprawozdaniu z działalności Oddziału Powiatowego Mińsk Mazowiecki za rok 1945/46 i 1946/47*, str. 10. Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, lata 1945-1961, Wyd. Org., sygn. 920.

43) *Janina Sylwestrowicz, brulion Życiorysu*, Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów.

44) *Inwentarz Powiatowej Biblioteki Nauczycielskiej*, dz. cyt.

45) *Janina Sylwestrowicz, brulion Życiorysu*, dz. cyt.

Skorowidze te zawierają nazwiska autorów, tytuły i sygnatury książek literatury pięknej oraz nazwiska nauczycieli ognisk ZNP w Mińsku, Cegłowie, Siennicy, Gliniance, Dębem i Mrozach. W danych wypożyczeń najczęściej brakuje roku. Na podstawie sporadycznie pojawiających się wpisów wiadomo jednak, że komplet nr 1 rozpoczął swoją wędrowkę po ogniskach w drugiej połowie października 1931 roku w Dębem. Przez niecałe 5 miesięcy z 32 tomów kompletu skorzystało 8 członków tamtejszego ogniska; najwytrwalszy czytelnik pożyczył w tym czasie 18 książek, a w sumie zarejestrowano 58 wypożyczeń. Najchętniej (po 6 wypożyczeń) czytano powieść Piotra Chojnowskiego *Dom w śródmieściu* oraz powieść Gustawa Olechowskiego *Wódz o Józefie Piłsudskim* (była aż tak ciekawa, że w końcu uległa zagubieniu...). Komplet nr 1 był później czytany w Mrozach, Siennicy, Cegłowie i Mińsku. Ostatnie wpisy pochodzą z czerwca 1934 roku.

Czytelnicy		Miejsca i daty wypożyczeń												
Nr. książki	1.	2.	3.	4.	5.	15.	16.	25.	26.	27.	28.	37.	38.	48.
1. Bogusław Taurowski						15-XI	19-XI							
2. Ignacy Osuch	11-XI	13-XI	15-XI	18-XI	23-XI	15-XI	18-XI			27-XI	30-XI		7-III	
3. Mikolaj Cebulneczka	13-XI	15-XI	18-XI	23-XI	1-XII	18-XI	27-XI			30-XI	10-XII		13-III	
4. Jacek i Mieczysława														
5. Jan Ślabiński														
6. Eugeniusz Brakuski												28-XI		28-XI
7. Stanisław Puka						28-XI	14-XII		28-XI	30-XI	30-XI			
8. Maria Lubkowska						14-XI	19-XI		28-XI	30-XI	30-XI		17-XII	
9. Józef Kover.									28-XI	30-XI	15-XII	15-XII	18-XI	
10. Czesław Nowak														
11. Olgierd Kowalski														
12. Olgierd Jan														

Fot. 3. Fragment pierwszej strony zeszytu wypożyczeń (1931-34) kompletu nr 1 wysłanego przez Powiatowy Oddział ZNP do ognisk w powiecie.

W lecie 1931 roku, po dokonaniu zakupów, biblioteka liczyła 167 tomów⁴⁶. Jesienią 1931 roku zebrano je w komplety i rozesłano po ogniskach. Prawdopodobnie kompletów było pięć. Przymuszenie, że cały (lub niemal cały) księgozbiór został w początkowym okresie podzielony na komplety po około 30 tomów, znajduje uzasadnienie na podstawie lektury zachowanych kompletów 1, 6 i 8, gdzie numery inwentarzowe tomów bibliotecznych nie przekraczają dwustu sześćdziesięciu, a ściślej, stanu liczebnego biblioteki w lecie 1932 roku, zwiększonego po czerwcowych zakupach. Stan ten mniej więcej odpowiada właśnie ośmiu kompletom. Tak więc Powiatowy Oddział Związku Nauczycielstwa Polskiego posiadał bibliotekę ruchomą lub, inaczej mówiąc, wędrowną.

46) Sprawozdanie z działalności Oddziału powiatowego za czas od 1 stycznia 1930 r. do 31 grudnia 1931 r., dz.cyt.; Inwentarz Powiatowej Biblioteki Nauczycielskiej, dz. cyt.

Jak długo komplet pozostawał w jednym ognisku? Z wpisów do zeszytu wypożyczeń kompletu nr 8 wynika, że od października 1935 do czerwca 1937 był on czytany w czterech ogniskach. Podobne dane dla kompletu nr 1 wskazują, że komplety pozostawały w tym samym ognisku średnio po około pół roku.

Interesująco wygląda struktura zakupów do biblioteki. W początkowym okresie zaopatrywano się bowiem niemal wyłącznie w beletrystykę, dbając o wybór jak najwartościowszych dzieł literackich. Widocznie takiej właśnie lektury potrzebowali nauczyciele. Ciekawe opowieści i wartka akcja z przeczytanych kart często potem w głowach nauczycieli ulegały przetworzeniu na scenariusze takich lekcji, że uczniowie słuchali z „zapartym tchem”.

- Jak ona umiała opowiadać! - wspomina Janinę Sylwestrowicz jeden z jej uczniów⁴⁷.

Fot. 4. Janina Sylwestrowicz w maju 1938 r. na wycieczce szkolnej w Krakowie na placu Matejki. Obok niej jej córka Renia (Irena).

W 1933 roku biblioteka posiadała już ponad czterysta pozycji beletrystycznych, a pozostałych nie miała nawet dwudziestu. Czterysta to mniej więcej tyle, aby każde z czternastu ognisk⁴⁸ w powiecie miało jakiś komplet do czytania. W 1934 roku zaczęto więc myśleć o tworzeniu księgozbioru pedagogicznego, przy niesłabnącym tempie zakupów literatury pięknej. W roku 1936 radykalnie zmniejszono liczbę nowych nabytków beletrystycznych. Za to pod koniec tegoż roku księgozbiór naukowy liczył już 183 tomy, co stanowiło ponad jedną piątą całości. Być może zmiana ta związana jest z powołaniem nowej przewodniczącej Wydziału Pedagogicznego a zarazem nowej bibliotekarki, pokazanej na fotografii 4.

47) Jan Tazowski, przekaz ustny.

48) *Sprawozdanie z działalności Oddziału powiatowego za czas od 1 stycznia 1930 r. do 31 grudnia 1931 r.*, dz. cyt., poz. 50.

Sprawozdanie zbiorcze Okręgu Warszawskiego ZNP za rok 1937/38 zawiera dane, które pokazują, że Biblioteka Oddziału w Mińsku Mazowieckim była jedną z większych w Okręgu Warszawskim, zajmując spośród 23 oddziałów czwarte miejsce ze względu na liczbę książek, a szóste jeśli brać pod uwagę liczbę wypożyczeń⁴⁹.

W Bibliotece ZNP Oddziału Mińsk Mazowiecki książki były także wypożyczane na miejscu, o czym świadczą zachowane w zbiorach Janiny Sylwestrowicz przedwojenne imienne karty wypożyczeń⁵⁰. Daty wypożyczeń to znów na ogół tylko miesiąc i jego dzień. Najwcześniejsza dotąd znana udokumentowana data wypożyczeń na miejscu to luty 1939.

Przyszła wojna. Przedwojenne karty wypożyczeń nadal jednak upstrzone są datami, aż do czerwca 1940 roku. Najwyraźniej, Janina Sylwestrowicz kontynuowała pracę bibliotekarki przez pierwszy rok szkolny okupacji. Potem nastąpiła przerwa... Janina Sylwestrowicz wiedziała, gdzie są książki, tak więc po wyzwoleniu to właśnie ona ponownie uruchomiła i dalej prowadziła Powiatową Bibliotekę Nauczycielską ZNP, jako pierwsza po wojnie bibliotekarka a jednocześnie przewodnicząca Wydziału Pedagogicznego Oddziału Powiatowego ZNP⁵¹, w naturalny sposób kontynuując swoje przedwojenne, dobrowolne i nieodpłatne obowiązki. W danych przesłanych 1 października 1945 r. do Zarządu Okręgu Warszawskiego ZNP przez Oddział Powiatowy w Mińsku Mazowieckim wymienione zostały następujące najważniejsze prace wykonane: „zorganizowanie Ognisk, zorganizowanie biblioteki związkowej – Sylwestrowicz Janina⁵²”. W latach 1945/46 i 1946/47 – inaczej niż przed wojną – członkowie Oddz. Powiatowego ZNP nie płacili składek na bibliotekę⁵³.

Fot. 5. Powojenna legitymacja związkowa Janiny Sylwestrowicz²⁴
(zdjęcie z lat wcześniejszych).

49) Okręg Warszawski, *Arkusze zbiorczy, 1937/38*, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, lata 1905-39, sygn. 669.

50) W Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów zachowały się 34 imienne karty wypożyczeń.

51) *Informacja organizacyjna Oddziału Powiatowego ZNP w Mińsku Mazowieckim z dn. 13-XII-1945*, dz. cyt. W tejże *Informacji* obok składu Zarządu podana jest data reaktywowania Oddziału: 10-IX-1944.

52) *Wykaz Oddziałów Powiatowych Okręgu Warszawskiego przesłany do ZG ZNP dnia 1 października 1945 r.*, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, lata 1945-61, Wydz. Org., sygn. 780.

53) *Sprawozdanie z działalności Oddziału Powiatowego Mińsk Mazowiecki za rok 1945/46 i 1946/47*, str. 10, dz. cyt.

Ze zdjęcia w swojej powojennej legitymacji ZNP, pokazanej na fotografii 5, Janina Sylwestrowicz uśmiecha się tak jakby straszne lata okupacji, ciężkie choroby, głód, bieda, strach i praca ponad siły były tylko złym snem... W zachowanych przez nią aktach znajdują się m.in. zeszyt wypożyczeń z wpisami lat 1945, 47, 48 i 49, podpisane przez nią sprawozdania za lata 1950 i 1951, pisma do biblioteki z lat 1949-53⁵⁵.

Z dokumentów tych⁵⁶ wynika, że w latach 1950-51 biblioteka wspólnie z Wydziałem Oświaty zajmowała lokal o powierzchni 40 m² w budynku przy ul. Świerczewskiego (dawniej Piłsudskiego) 33. Nie wypożyczała kompletów punktom bibliotecznym ani nie posiadała czytelnii. Wypożyczać książki mogli wyłącznie członkowie ZNP i ich rodziny, raz w tygodniu przez godzinę. W latach 1950-51 Janina Sylwestrowicz była jedyną bibliotekarką i pracowała społecznie, bez wynagrodzenia (patrz fot. 6)⁵⁷.

V. PERSONEL wg stanu w dn. 31.XII. 50.

L. p.	Nazwisko i imię	Pełniona funkcja	W y k s z t a ł e n i e					U p o s a ż e n i a					
			o g ó l n e		f a c h o w e			prac. etat.		prac. ryczałt. i inni			
			Nazwa uczelni	ukończone (tak — nie)	Nazwa kursu bibl. Przez kogo organiz.	Czas trwania kursu (m — dni)	Zbiory państw. egz. dla bibl. nauk. (tak — nie)	Grupa upos.	Dotatek w zł	Oferowany w zł	Liczba godz. pracy w tyg.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
1	Sylwestrowicz Janina	bibliotekarka	nie	nie	nie								
2													
3													

Jeśli braknie miejsca — dokleić, zachowując kolejną numerację.

..... dn. 18.12. 1951 r.
podpis kierownika biblioteki

Druk. B. N. Z-m, 54 nakł. 160 000

Fot. 6. Fragment Kwestionariusza statystyczno-sprawozdawczego za rok 1950 Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP Mińsk Mazowiecki (dz. cyt.).

54) Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów.

55) Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów.

56) Ministerstwo Oświaty. Kwestionariusz statystyczno-sprawozdawczy za rok 1950 Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP Mińsk Mazowiecki (podpisany przez Janinę Sylwestrowicz). Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów; Dwanaście Sprawozdań miesięcznych i dziennie-miesięcznych Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP za miesiące styczeń-grudzień roku 1951 (wypełnionych i podpisanych przez Janinę Sylwestrowicz), Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów; Sprawozdanie z działalności Biblioteki Oddz. Pow. ZNP powiat miński za II półrocze 1951 r., Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów; trzy Sprawozdania z wykonania planu przez Bibliotekę Oddz. Pow. ZNP powiat miński za pierwszy, drugi i trzeci kwartał 1951 r., Archiwum Janiny i Józefa Sylwestrowiczów.

57) Ministerstwo Oświaty. Kwestionariusz statystyczno-sprawozdawczy za rok 1950 Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP Mińsk Mazowiecki, dz. cyt., Wykaz wybranych członków pełnego Zarządu Oddz. Pow., Mińsk Mazow., 20/VII.1950 oraz dokumenty wymienione w poprzednim odnośniku. W Sprawozdaniu z działalności Oddziału Powiatowego Mińsk Mazowiecki za rok 1945/46 i 1946/47, dz. cyt., zawarta jest informacja, że w latach 1945-47 Powiatowa Biblioteka Nauczycielska ZNP w Mińsku Maz. miała tylko jedną bibliotekarkę (kobietę).

Tabela I zawiera podsumowanie czytelnictwa w tym okresie, w porównaniu z danymi sprzed wojny. Liczba tomów (książek i czasopism) w powojennej bibliotece (200 w dniu 1-VII-1946r.⁵⁸⁾ nie stanowiła nawet jednej piątej stanu tuż przed wojną (1042⁵⁹). Nie wiadomo, co stało się z większością przedwojennych tomów. W chwili wybuchu wojny większość lub znaczna część księgozbioru była zapewne rozesłana do wszystkich ognisk w powiecie, a tam wypożyczona przez nauczycieli. Uważna analiza zachowanych przedwojennych dokumentów wskazuje, że być może udałoby się odnaleźć pojedyncze tomy biblioteczne w domach dzieci i wnuków dawnych członków ZNP na terenie całego powiatu lub w siedzibach związanych z ogniskami związkowymi. Informacje na ten temat przesłane do autorki artykułu lub do Biblioteki Pedagogicznej w Mińsku Mazowieckim pomogłyby pogłębić wiedzę o historii czytelnictwa na naszych terenach.

Okres	Liczba tomów na końcu okresu	Liczba czytelników	Liczba wypożyczeń
1937/38	1007	200	794
1945/46 i 1946/47	201	84	456
1949	192	42	?
1950	244	46	607
1951	269	31	701

Tabela I. Działalność Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP w latach 1937-51⁶⁰.

W powojennych aktach Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP w Mińsku Mazowieckim, przechowanych przez Janinę Sylwestrowicz, znajdujemy interesujące informacje dotyczące struktury zmian liczby książek wyszczególnionych w tabeli I. Przykładowo, na początku 1950 roku Wydział Społeczno-Pedagogiczny Zarządu Głównego ZNP przysłał bibliotece 68 nowych nabytków, razem z listą i pismem pokazanym na fotografii 7.

Lista obejmuje następujące pozycje: *Historia Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików)* (3 szt.), *Zagadnienia leninizmu* Stalina (3 szt.), *Manifest komunistyczny i O materializmie historycznym* Marksa i Engelsa (po 3 szt.), *Walki klasowe we Francji 1848-50, 18 brumaire'a* Ludwika Bonaparte, *Wojna domowa we Francji, Płaca, cena i zysk* Marksa (po 3 szt.), *Rozwój socjalizmu od utopii do nauki i Ludwik Feuerbach* Engelsa (po 3 szt.), *Imperializm jako najwyższe stadium kapitalizmu, O związkach zawodowych, Dziecięca choroba „lewicowości” w komunizmie, Marks, Engels, marksizm Lenina* (po 3 szt.), *Pogadanki o materializmie historycznym* Schaffa (5 szt.), *O spółdzielczości produkcyjnej na wsi* autorstwa Lenina i Stalina (1 szt.), oraz aż 20 egzemplarzy wyboru tekstów w opracowaniu J. Siwka pt. *Podstawowe zagadnienia społeczne*. Biblioteka liczyła wtedy niewielu ponad czterdziestu czytelników...

58) Sprawozdanie z działalności Oddziału Powiatowego Mińsk Mazowiecki za rok 1945/46 i 1946/47, dz. cyt.

59) Inwentarz Powiatowej Biblioteki Nauczycielskiej, dz. cyt.

60) Źródła danych w Tabeli I: pierwszy wiersz: Sprawozdanie z działalności Oddziału Powiatowego Mińsk Mazowiecki za rok 1937/38, dz. cyt.; drugi wiersz: Sprawozdanie z działalności Oddziału Powiatowego Mińsk Mazowiecki za rok 1945/46 i 1946/47, dz. cyt.; następne wiersze: Ministerstwo Oświaty. Kwestionariusz statystyczno-sprawozdawczy za rok 1950 Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP Mińsk Mazowiecki, dz. cyt.; Dwanaście Sprawozdań miesięcznych i dziennie-miesięcznych Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP za miesiące styczeń-grudzień roku 1951, dz. cyt. Końce okresów to: 30.VI.1938, 30.VI.1947, 31.XII.1949, 31.XII.1950 i 31.XII.1951.

Związek Nauczycielstwa Polskiego
Zarząd Okręgu Warszawskiego
Warszawa, ul. Smulikowskiego 1

L. dz. 483/50

Warszawa dnia 20 lutego 1950 r.

Zarządy Oddziałów Powiatowych ZNP
w Okręgu Warszawskim.

Zakreślane książki, w myśl życzeń Zarządu Głównego ZNP, prosimy
wpisać do książki inwentarzowej i Nr. Nr. za którymi zostały wpisane
prześłać do Wydziału Społeczno-Pedagogicznego ZNP.

V-Kierownik
Wydz. Społ.-Pedagogicznego:

[Signature]
/Szulcowa Janina/

ZWIĄZEK NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

ODDZIAŁ P. WARSZAWY

W Mińsku Mazowieckim

L. dz. 12

Da. 7. III. 1950r.

Prezes:

[Signature]
/Dusza Wawrzyniec/

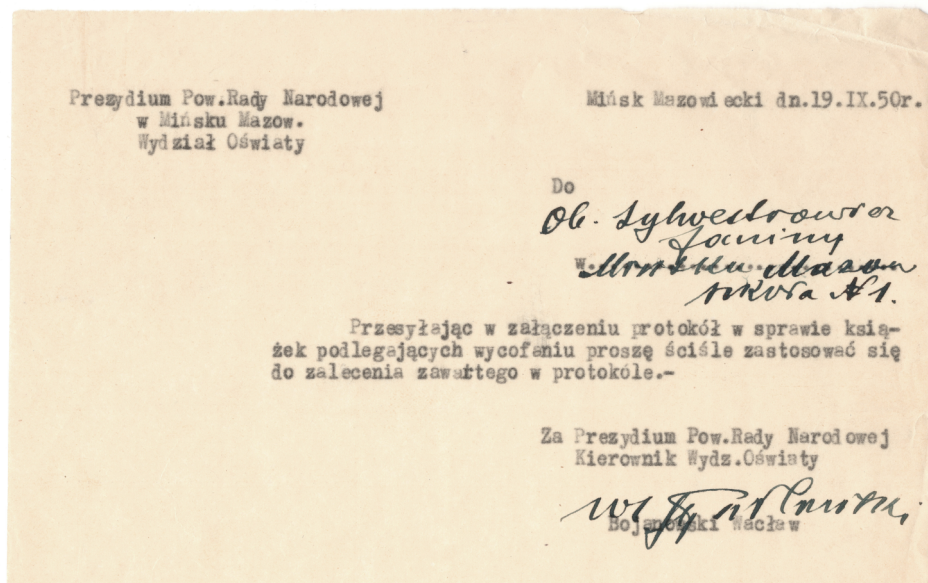
Fot. 7. Dokument nakazujący włączenie do biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP zestawu 68 książek propagandowych wyszczególnionych w tekście powyżej.

Nowe pro-radzieckie dzieła pedagogiczne stemplowano tak samo jak przed wojną⁶¹, ale... zdarzało się, że klasyfikowano je do działu beletrystycznego, jak widać na przykładzie książki Makarenki № 166^b (patrz Aneks), jednej z trzech powojennych książek biblioteki zachowanych w zbiorach Janiny Sylwestrowicz.

W tym samym czasie księgozbiór przedwojenny zmniejszał się. Na przykład jesienią 1950 r. Wydział Oświaty Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Mińsku Mazowieckim zażądał (patrz fotografia 8) wykreślenia z inwentarza, wycofania z katalogów i odesłania do Inspektoratu Szkolnego następujących siedmiu tytułów: Zofia Kossak-Szczucka, *Pożoga*; Juliusz Kaden-Bandrowski, *Miasto mojej matki*; Jan Zygmunt, *Igraszki lwowskie*; Juliusz Kaden-Bandrowski, *Mateusz Bigda. Masło*; Juliusz Kaden-Bandrowski, *Mateusz Bigda. Spiżarnia*; Stefan Pollatschek, *Człowiek w trybach maszyny*; Juliusz Kaden-Bandrowski, *Życie Chopina*.

W wyniku takiej polityki pod koniec 1951 r. około jedną trzecią księgozbioru biblioteki pedagogicznej stanowiły tomy marksizmu i leninizmu (48) oraz społeczno-polityczne (39). Pozostałe 87 tomów zawodowo-naukowych i 96 pozycji literatury pięknej „odpowiednio” wyselekcjonowano.

61) Przedwojenny stempel "Powiatowa Biblioteka Nauczycielska Z.N.P. № ... w Mińsku-Mazowieckim" używany był także po wojnie, nawet jeszcze w 1950 roku (patrz Aneks, pozycje wydane po 1945 r.).

Fot. 8. Pismo nakazujące wycofanie z księgozbioru ZNP książek wymienionych w tekście.

Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych wycofywanie książek z bibliotek było w Polsce powszechnie praktykowane, głównie (choć nie wyłącznie) z powodów politycznych⁶². Takie nakazy budziły sprzeciw, szczególnie silny w przypadku gdy na przemiał miały iść te tomy, które przed wojną nauczyciele zakupili z własnych składek, zgodnie ze swoimi potrzebami i zainteresowaniami. Wycofywanie książek zapewne w istotny sposób przyczyniło się do tego, że przedwojenny księgozbiór Powiatowej Biblioteki Nauczycielskiej ZNP uległ rozproszeniu. Niektóre cenne woluminy, ukryte na czas okupacji niemieckiej, przechowane w domach nauczycieli, nie powróciły później na biblioteczne półki. Podczas wojny Janina Sylwestrowicz powtarzała synowi i córce:

– Pamiętajcie, że u nas w domu, między naszymi książkami, w tej szafie schowanych jest kilka tomów z biblioteki. Trzeba je oddać w odpowiednie ręce, kiedy nadejdzie właściwy czas.

Szafa biblioteczna do dziś stoi tam, gdzie nauczyciele Janina i Józef Sylwestrowiczowie umieścili ją zaraz po wojnie – w mieszkaniu wynajętym od Marii Magdaleny Łubieńskiej w jej willi przy ul. Okrzei. Książki należące kiedyś do ZNP to niewielka część interesujących zbiorów, które szafa kryje w swoim wnętrzu. Wydawnictwa przydatne w pracy szkolnej gromadzono tam od wczesnych lat XX wieku. Podręczniki dla uczniów, poradniki i czasopisma dla nauczycieli sąsiadują z pozycjami wzbogacającymi zarówno wiedzę z nauczanych przedmiotów jak i metody pedagogiczne; na półkach stoją słowniki, encyklopedie, albumy sztuki, literatura piękna, poezje, a także ciekawe i pouczające opowieści dla dzieci. Samych książek przedwojennych jest ponad dwieście.

Rodzina oddała ten nauczycielski księgozbiór w użytkowanie Muzeum Ziemi Mińskiej, razem z kompletnym wyposażeniem mieszkania – antycznymi meblami, własnoręcznie malowanymi obrazami, drobiazgami sztuki użytkowej i tym wszystkim, co tworzy klimat sprzed osiemdziesięciu lat, co sprawia wrażenie, że czas się zatrzymał i po otwarciu drzwi tajemne czary przenoszą nas w lata trzydzieste ubiegłego wieku.

62) Andrzej Janowski, *Harcerstwo wpisane w życiorys*, Niezależne Wydawnictwo Harcerskie, Warszawa 2015, str. 34-35.

Przedwojenne wyposażenie wnętrza przetrwało przez ponad pół wieku w kompletnym, niemal niezmiennym stanie, aż doczekało chwili, gdy w tym właśnie budynku zaorganizowano muzeum...

Na tropiciele mińskiej przeszłości, ciekawych tego jak żyli nauczyciele w II Rzeczypospolitej, czekają też na tej wystawie skany materiałów źródłowych zachowanych w zbiorach Janiny i Józefa Sylwestrowiczów, dotyczących działalności niepodległościowej, oświatowej, kulturalnej i społecznej od lat dwudziestych po sześćdziesiąte ubiegłego wieku, prowadzonej w wielu miejscowościach, ale szczególnie silnie związanej z regionem mińskim. Opowieść o Powiatowej Bibliotece Nauczycielskiej ZNP w Mińsku Mazowieckim wskazuje, że te dokumenty, fotografie i zapiski mogą odgrywać ważną rolę w poznaniu historii w ciekawy sposób, rozpoczynając od życia i działalności konkretnych nauczycieli, poprzez zrozumienie jak takie indywidualne losy składają się na dzieje regionu aż po określenie ich związku z procesami zachodzącymi w całym państwie polskim. Co więcej, opowieść ta ma współcześnie swoją żywą kontynuację. Wystarczy zajrzeć do Biblioteki Pedagogicznej w Mińsku Mazowieckim, popatrzeć na czytelników i poznać ciekawe inicjatywy edukacyjne. W naturalny sposób działalność Biblioteki Pedagogicznej i zbiory zgromadzone w Muzeum Ziemi Mińskiej na wystawie *Jak żyli nauczyciele w drugiej Rzeczypospolitej* dopełniają się i mogą służyć uczniom i pedagogom podczas wspólnie organizowanych warsztatów edukacyjnych⁶³ skupiających środowisko nauczycielskie – podobnie jak konkurs *Wspomnienia uczniów i nauczycieli z dawnych lat*, który w tym roku zjednoczył szacowne instytucje powiatu i miasta Mińska Mazowieckiego, Warszawy, Siedlec, województwa mazowieckiego i całej Polski. Książki i dokumenty w muzealnej szafie bibliotecznej czekają, aby „odpowiednie ręce” zadbały o ożywienie ich treści, dopisując (dosłownie lub w przenośni) dalszy ciąg opowieści o życiu nauczycieli i uczniów.

Aneks.

Alfabetyczny wykaz książek i czasopism należących kiedyś do Biblioteki Oddziału Powiatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Mińsku Mazowieckim, przechowanych przez Janinę Sylwestrowicz⁶⁴. Wszystkie pozycje zwierają fioletowy stempl „Powiatowa Biblioteka Nauczycielska Z.N.P. № ... w Mińsku-Mazowieckim”.

Pozycje wydane przed 1939 r.

1. Asnyk Adam, Pisma. Wydanie nowe uzupełnione, w układzie i z objaśnieniami F. Hoesicka. Tom I. Warszawa 1924, Nakładem Księgarni F. Hoesicka. Zielona płócienna oprawa. Na stemplu wpisany № 5^p.
2. Asnyk Adam, Pisma. Wydanie nowe uzupełnione, w układzie i z objaśnieniami F. Hoesicka. Tom II. Warszawa 1924, Nakładem Księgarni F. Hoesicka. Zielona płócienna oprawa. Na stemplu wpisany № 6^p.
3. Asnyk Adam, Pisma. Wydanie nowe uzupełnione, w układzie i z objaśnieniami F. Hoesicka. Tom III. Warszawa 1924, Nakładem Księgarni F. Hoesicka. Zielona

63) Maria L. Ekiel-Jeżewska, *W Muzeum Ziemi Mińskiej ożyją przedwojenne tradycje polskich nauczycieli*, Rocznik Mińskomazowiecki 18 (2010).

64) Wykaz książek Biblioteki Oddziału Powiatowego ZNP w Mińsku Mazowieckim znalezionych w Archiwum Janiny Sylwestrowicz został przygotowany przez autorkę wspólnie z Arturem Piętką (Muzeum Ziemi Mińskiej w Mińsku Mazowieckim). Większość tych książek została użyczona Muzeum Ziemi Mińskiej na wystawę stałą pt. *Jak żyli nauczyciele w II Rzeczypospolitej?* Ich skany można je wykorzystywać w celach edukacyjnych.

plócienna oprawa. Na stemplu wpisany № 7^p.

4. Dickens Karol. *Dziela, Little Dorrit (Mała Dorrit)*. Przekład Zofji i Wiktora Popławskich. Warszawa, Wydawnictwo Gutenberga. Tom I-II. Stron 344, twarda oprawa. Na stemplu wpisany № 17^b.

5. Dostojewski, *Zbrodnia i kara*. Tom I, Biblioteka Rodzinna, Warszawa 1928. Drukarnia Wł. Łazarskiego, Warszawa. Stron 281, twarda oprawa, ilustracje czarnobiałe. Na stemplu wpisany № 27^b.

6. Dostojewski, *Zbrodnia i kara*. Tom II, Biblioteka Rodzinna, Warszawa 1928. Drukarnia Wł. Łazarskiego, Warszawa. Stron 277, twarda oprawa, ilustracje czarnobiałe. Na stemplu wpisany № 28.

7. Gnoińska H., *Nauczanie wierszy, w I-ym oddziale szkoły powszechnej*, Wydanie II. Seria: Z praktyki szkolnej, Nr.7. Wydawnictwo „Naszej Księgarni” Sp. Akc. Związku Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 1932. Stron 79, twarda oprawa. Na stemplu wpisany № 62ⁿ.

8. Hesse Herman, *Narcyz i Złotousty*, Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, Warszawa 1932. Stron 320, twarda oprawa introligatorska. Na stemplu wpisany № 232^b.

8. Hesse Herman, *Narcyz i Złotousty*, Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, Warszawa 1932. Stron 320, twarda oprawa introligatorska. Na stemplu wpisany № 232^b.

9. Karpińska Irena, *Dekoracje i kostiumy. Estetyka wnętrza. Zajęcia zdobnicze w świetlicy*, Skład Główny w Instytucie Oświaty Dorosłych, Warszawa 1936. Stron 88, ilustracje czarno-białe, oprawa introligatorska ale brak twardych okładek. Na stemplu brak wpisu. №

10. Margueritte Victor, *Dziewczęta (Jeunes filles)*. Powieść, Wydawnictwo „Globus” we Lwowie. Autoryzowany przekład Kazimierza Bukowskiego. Czcionkami drukarni „Sztuka” we Lwowie. Stron: 186, twarda oprawa introligatorska. Na stemplu wpisany № 215^b.

11. du Maurier Daphne, *Rebeka*, Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, Warszawa, Przekreślony (zamazany) stempel, obok wpisany № 780.

12. *Miesięcznik Literatury i Sztuki*, 1934-1935, Warszawa. Organ Komisji Artystycznej Związku Nauczycielstwa Polskiego, Rok I, Numery 1-9. Stron 284, ilustracje czarnobiałe, twarda oprawa introligatorska. Na stemplu wpisany № 202ⁿ.

13. Ostrowski Jerzy, *Realizacja wychowania obywatelskiego w szkole*, Nakładem „Naszej Księgarni” Sp. Akc. Związku Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 1938 Wilno. Stron 92, miękka okładka. Na stemplu wpisany № 228.

14. Podkulska Helena, *Środowisko wiejskie*. Skład Główny: Księgarnia R. Schweitzera, Lwów 1938. Stron 32, broszura. Na stemplu wpisany № 239.

15. Podkulska Helena, *Środowisko w świetle badań współczesnej pedagogiki*. Seria: Lwowska Biblioteczka Pedagogiczna, 5. Lwów 1936, Skład Główny w Księgarni „Książka” A. Mazzucato, Lwów 1936. Stron 30, broszura. Na stemplu wpisany № 241.

16. Przybyłowicz Stanisław, *Ogród – Pracownia. Doświadczenia i obserwacje przyrodnicze na niższym poziomie nauczania*, z 17 rycinami w tekście. Seria: Z praktyki szkolnej Nr 13. Nakładem „Naszej Księgarni” Sp. Akc. Związku Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 1931. Stron: 84, ilustracje czarnobiałe, twarda oprawa. Na stemplu wpisany № 82ⁿ.

17. Rodziewiczówna Marja, *Pisma*, tom I. *Dewajtis*. Powieść współczesna, Nakładem Wydawnictwa Polskiego, Poznań 1929 (?). Stron 353, twarda oprawa. Na stemplu

wpisany № 254^B.

18. Rodziewiczówna Marja, *Pisma*, tom XVII, *Na fali*, Nakładem Wydawnictwa Polskiego, Poznań. Stron 274, twarda oprawa. Na stemplu wpisany № 269.

19. Rodziewiczówna Marja, *Pisma*, tom XXV, *Nieoswojone ptaki*. Powieść, Nakładem Wydawnictwa Polskiego, Poznań. Stron 236, twarda oprawa. Na stemplu wpisany № 277.

20. Trojanowski Wincenty, *Wyspiański. Artysta – człowiek – życie*. Warszawa 1927, Nakładem Księgarni F. Hoesicka. Stron 237, twarda oprawa. Na stemplu wpisany № 30^N.

21. Ziemnowicz Mieczysław, *Rodzina a wychowanie państwowe*, Wydanie drugie niezmienione, Książnica -Atlas, Lwów-Warszawa 1933. Seria: Współpraca domu i szkoły w dziele wychowania młodzieży. Biblioteczka wydawana staraniem Stow. Dyrektorów Polskich Szkół Średnich Państwowych pod redakcją dr. E. Łozińskiego. Stron 40, twarda oprawa. Na stemplu wpisany № 86^N.

Pozycje wydane po 1945 r.

23. *Historia wszechzwiązkowej komunistycznej partii (bolszewików)*. Krótki kurs. Książka i Wiedza, Warszawa 1949. Obok stempla wpisany № 134.

24. Makarenko Antoni, *Książka dla rodziców*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1950. Stron 359. Na stemplu wpisany № 166^B.

25. Panicz M.S., *Droga nauczyciela ludowego*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1950. Stron 87. Na stemplu wpisany № 169^B.